

Historische Kring Losser (HKL)

De Historische Kring Losser zet zich sinds haar oprichting in 1969 in voor het behoud van het cultuur-historische erfgoed van de gemeente Losser (vooral van de dorpen Losser, Overdinkel en Glane), het vastleggen van informatie in publicaties en andere (audiovisuele) media en het organiseren van lezingen en exposities. Hierdoor blijft de kennis van het verleden actueel en wordt toegankelijk gemaakt voor een breed publiek.

Correspondentieadres:

Hogeweg 36
7582 CH Losser
Email: secretaris@historischekringlosser.nl
Website: www.historischekringlosser.nl

Bankrekening t.n.v. Historische Kring Losser

IBAN: NL 35 RABO 0337 3080 98
BIC: RABONL2U

Bestuur

Voorzitter

Thea Evers* Dr. Staringstraat 7 7582 BL Losser 053 5382613

Secretaris

Georg van Slageren* Hogeweg 36 7582 CH Losser 053 5382850

Penningmeester

Harry Dekkers Ludgeruslaan 12 7581 DD Losser 053 5387993

Leden

Peter Heerink Hogeweg 125 7582 CC Losser 053-5360520

Gerda Hogebrink Lutterstraat 55 7581 BT Losser 053 5381291

Andries Kuperus* Dr. L. de Bruijnstr. 12 7582 AA Losser 053 5383196

Chris Meekers Allemansweg 52 7582 HL Losser 053 7519669

Bennie Nijhof Kerkhofweg 195 7586 AD O'dinkel 053 5382778

Jack Scholtens* Heidehof 54 7581 VJ Losser 053 5385756

André van der Veer Willibrordlaan 38 7581 DT Losser 053 5383192

*) Redactie van Oet Dorp en Marke

Aangevuld met: Sietse Smit, Scholtinkstraat 54, 7581 GS Losser (053 538 6834)

Oet Dorp en Marke Losser

Wordt aan het eind van elk kwartaal toegezonden aan de leden van de HKL.

De jaarcontributie bedraagt € 15,00 (bij postverzending € 18,00) per jaar.

Overname (geheel of gedeeltelijk) en publicatie van artikelen is alleen toegestaan met toestemming van de redactie en bronvermelding.

ISSN: 1568-4711 (Oplage 850 ex.) (Druk: Drukkerij Jansen Losser)

Omslagfoto: Als bijlage bij dit nummer ontvangt u een verjaardagskalender met door Andries Kuperus ingekleurde foto's, waarvan u hier een fraai voorbeeld ziet. De landbouwgrond reikte tot aan de Martinustoren en links daarvan rijdt een grote dorsmachine het dorp in.

Inhoudsopgave

Historische Kring Losser (HKL)	1
Van het bestuur	3
Agenda.....	6
De verpandingen door Jan van Arkel van drie Twentse Marken. .... <i>Frans Jacobs</i>	7
De crash van starfighter d-8050 in de Duivelshof	12
<i>Andries Kuperus</i>	
Een Losserse familietwist	22
<i>Hennie Kok</i>	
Repatrianten Nederlands-Indië / Indonesië in Losser.....	31
<i>Thea Evers</i>	
Paultje's herinneringen (6).....	34
<i>Paul Bulters</i>	
Het Nijweertshoes en de familie Velthuis	35
<i>Georg van Slageren</i>	

Fotoverantwoording:

Tenzij anders vermeld zijn de foto's afkomstig uit het archief van de HKL.

VAN HET BESTUUR

Met korting naar 'Tante Roosje' in het Wilminktheater

Op 19 oktober zijn we ons winterseizoen gestart met de bijzondere lezing van Paul Glaser over het leven van zijn 'Tante Roosje' en de zoektocht naar zijn onbekende joodse afkomst. Zo'n 120 belangstellenden volgden zijn indrukwekkende presentatie. Zijn gelijknamige boek is onder de titel '**Dansen met de vijand**' bewerkt tot een muziektheatervoorstelling, op **9 april 2016** te zien in het Wilminktheater in Enschede.

Het Wilminktheater heeft ons een groepskorting aangeboden. **U betaalt dan voor een kaartje € 20 (i.p.v. € 25).** Als u van dit aanbod gebruik wilt maken, kunt u bij het bestellen van kaarten (www.wilminktheater.nl of telefonisch 053-485 85 00 of bij de kassa, gebruik maken van **actiencode: HKL**. Voor nadere informatie zie www.historischekringlosser.nl

800ste lid

Op 19 september hebben we ons 800ste lid kunnen inschrijven. Twee jaar geleden mochten we tijdens de Niejoarsvisite op 6 januari 2014 mevrouw Tonny Nijhuis uit Overdinkel verwelkomen als ons 700ste lid.

Nu zijn we dus de 800 gepasseerd en op de Niejoarsvisite van 4 januari 2016 willen we dan ook een bijzonder welkom inruimen voor de heer en mevrouw Hesselink, het 800ste lid van de HKL. Wel eens goed om hier te vermelden dat de HKL alleen het aantal adressen telt. Bij diverse andere verenigingen telt een echtpaar als twee leden. Dat zou bij ons nog een heel ander beeld opleveren.

Wij zijn heel blij dat we in ledental blijven groeien en wij hopen dat u door wilt gaan om familie, burens, vrienden en bekenden, die dat nog niet zijn, lid te maken.

Verjaardagskalender

Eind vorig jaar hebben al onze leden, ter gelegenheid van het 45-jarig bestaan van de HKL, gratis het fraaie boek van Frans Jacobs ontvangen, getiteld 'Recht en onrecht in de Marke Losser', met bijgevoegd een DVD met de Brondocumenten en het boekje 'Een fietstocht door de Marke'. Zo'n cadeau zouden we u elk jaar wel willen geven, maar u begrijpt dat 'Bruin dat niet kan trekken'.

Maar als blijk van dank voor uw steun en ook voor de ledenaanwas, die mede tot stand komt via uw mond-tot-mondreclame, hebben wij ook dit jaar een attentie voor u. Andries Kuperus heeft in de loop der jaren diverse oude foto's ingekleurd. De techniek, die hij tot zijn beschikking heeft, is steeds verfijnder geworden en de resultaten steeds fraaier. Hij kwam met het idee om een verjaardagskalender te laten drukken. En die willen wij u graag aanbieden als bijlage bij dit decembernummer van Oet Dorp en Marke. **Mocht u zo'n kalender ook nog cadeau willen geven, hij is te koop voor € 7,50 bij de bekende adressen Bruna, Primera en de VVV.**

Bidprentjes

In het decembernummer van 2013, hebben wij u voor het eerst op de hoogte gesteld van de digitalisering van onze bidprentjescollectie, afkomstig uit de nalatenschap van wijlen Annie en Herman Bourgonje. Ons bestuurslid Jack Scholtens had de taak op zich genomen om de bidprentjes toegankelijk te maken via onze website en hij was toen de 1800 gepasseerd. Nu, twee jaar later, is het karwei afgerond en zijn op de site 19.700 bidprentjes gepubliceerd. Wij hebben Jacks geduld, doorzettingsvermogen en enthousiasme met bewondering gevolgd en zijn hem dankbaar voor zijn grote inzet. In die twee jaar heeft de HKL op die site al 121.167 bezoekers gehad.

Schenken

Van de heer Johan Blokhuis uit Enschede ontvingen wij diverse oude bescheiden nog afkomstig van zijn oom Johan Blokhuis (1909 - 2003). De meeste documenten hebben betrekking op sportgebeurtenissen in Losser of Twente in de jaren voor en vlak na de Tweede Wereldoorlog, maar er is ook een exemplaar van 'De Heroverde Burcht' bij, de tekst van de lezing die Prof. W.L.S. Knuif op 1 januari 1910 hield bij het 'Eeuwfeest' van de teruggave der 'grootte' kerk van Losser. Bijzonder zijn ook persoonlijke documenten van oom Johan die herinneren aan diens militaire diensttijd. Tot de schenking behoren ook nog enkele boeken.

De heer Tonnie Wijering bracht ons zijn plakboeken met krantenknipsels en ook van de heer Joop Zwijnenberg ontvingen wij een map met knipsels, voornamelijk over Glane, verzameld door wijlen zijn vrouw. Een mooie aanvulling op onze eigen collectie. Hartelijk dank.

Historische voorpagina Tubantia

Helpt U ook mee de Twentse Historische Kranten te digitaliseren?

Het is nu mogelijk om een voorpagina te ontvangen uit bijna 43.000 Twentse kranten van 1872 tot nu! Wist u dat alle kranten van deze periode nog bestaan? Ze liggen in archieven maar zijn nauwelijks toegankelijk. Dat is jammer want in deze artikelen ligt de geschiedenis van Twente bewaard. Op <http://webwinkel.tctubantia.nl/historische-voorpagina-tubantia.html> staan afbeeldingen van vele duizenden voorpagina's. En dat dient een hoger doel: geld inzamelen voor het ambitieuze project om alle kranten die sinds 1844 in Twente zijn verschenen digitaal toegankelijk te maken. Daartoe is in oktober 2013, met steun van Regio Twente, de Stichting Digitalisering Historische Twentsche Kranten (SDHTK) opgericht. Met de verkoop van een afdruk van de voorpagina's van deze kranten spaart de stichting geld om niet alleen de voorpagina's, maar ook de rest van de kranten digitaal te maken! Voor € 9,90 hebt u een bijzonder (verjaardag)cadeau en u helpt er aan mee om de geschiedenis van Twente (en dus ook Losser), beter toegankelijk te maken. Een initiatief dat wij graag onder uw aandacht willen brengen.

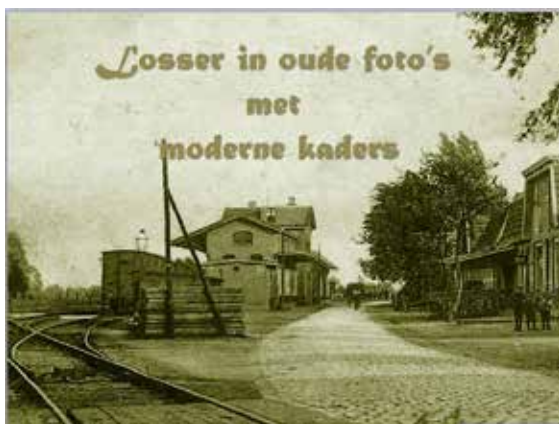

AGENDA

Maandag 4 januari: Nieujaarsvisite

Op de eerste maandag in het nieuwe jaar beginnen we traditioneel met de Nieujaarsvisite, met boerenjong's, knieperkes en een quiz. Thea Evers en Jack Scholtens zullen uw kennis weer toetsen met behulp van mooie plaatjes. En de winnaars kunnen natuurlijk 'iets' mee naar huis nemen. Geen vol programma dus, maar op de eerste plaats een gezellige avond, waarin we elkaar het beste kunnen wensen, met kennissen kunnen praten en nieuwe kennissen kunnen opdoen. Op die avond zullen we ook ons 800ste lid in het zonnetje zetten.

Maandag 22 februari: Losser oud en nieuw

Andries Kuperus, onze 'fotoman' heeft de laatste jaren diverse fotomontages gemaakt waarin oud en nieuw Losser met elkaar verweven zijn. Die mooie plaatjes roepen reacties op als 'O, zag het er toen zo uit!' Ook willen we op die avond enkele filmpjes vertonen, die trouwe bezoekers misschien al wel hebben gezien, maar die toch altijd leuk zijn om opnieuw te bekijken.

Maandag 21 maart: Harry Nijhuis met 'Döt 't Twents der nog too'

Maart is altijd dialectmaand en Harry Nijhuis uit De Lutte, streektaalconsulent bij de Twentse Welle, zal het op die avond in brede zin hebben over de waarde van dialect in deze tijd. Waarom is het belangrijk, wat voegt het nog toe, de afname als voertaal en de verschillende variaties. Dat alles aangevuld met een dialectquiz en spreekwoorden en gezegden. En het is Harry Nijhuis wel toevertrouwd om er een leuke avond van te maken.

DE VERPANDINGEN DOOR JAN VAN ARKEL VAN DRIE TWENTSE MARKEN.

In het boek 'Recht en onrecht in de Marke Losser' wordt vermeld dat in 1352 bisschop Jan van Arkel het markerichterschap van Losser verpandde aan Hendrik I, graaf van Solms. In dit artikel wil ik wat nader ingaan op de figuur van bisschop Jan, die ook voor onze marke van belang is geweest.

Wie was Jan van Arkel, hoe kwam hij aan het markerichterschap en waarom verpandde hij het?

Jan was de oudste zoon uit het tweede huwelijk van Jan III van Arkel met Kunigonda van Virneburg. Hij werd in 1314 geboren, vermoedelijk op het kasteel van zijn vader in Arkel, dichtbij Gorinchem. Omdat hij niet de oudste zoon (uit het eerste huwelijk) was, zou hij de bezittingen van zijn vader niet kunnen erven en, zoals gebruikelijk was in die tijd, streefde hij een carrière na in de geestelijke stand.

Hiertoe studeerde hij onder meer in Parijs. Omstreeks 1335 benoemde de in Avignon residerende paus hem tot kanunnik van het Utrechtse Domkapittel en een jaar later ook van de St. Salvatorkerk in dezelfde stad.

In 1340 overleed de Utrechtse bisschop Jan van Diest. Hij was een 'zwakke' bisschop die grote schulden had gemaakt en het gezag over zijn bisdom kwijt was geraakt aan de graaf van Holland, de hertog van Gelre en diverse edelen, die zich eerder gedroegen als roofridders dan als trouwe vazallen. In die tijd was de bisschop van Utrecht niet alleen geestelijk leider maar vooral landsheer van het Sticht en Oversticht (Utrecht en Overijssel/Drenthe). Zoiets was in de Middeleeuwen niet ongebruikelijk: ook de bisschoppen van Luik en Münster waren 'Prins-bisschop'. Zij waren dus ook bestuurder, legeraanvoerder en de opperste rechter in hun gebied. Zij hadden ook het Recht van Munt.

De opvolging van Jan van Diest had heel wat voeten in de aarde: de paus wilde een Italiaanse bisschop benoemen maar die werd niet geaccepteerd door het Utrechtse kapittel, dat hun eigen kandidaat, kanunnik van Arkel, naar voren schoof. Nadat de bisschopsstoel twee jaar vacant was geweest werd Jan, 28 jaar oud, tot bisschop gewijd.

*Zilveren Kwart Groot met de beeltenis van Jan van Arkel.
(www.nederlandse munten.nl)*

Op dat moment, 1342, was de toestand van het bisdom zorgwekkend. Financieel zat het bisdom aan de grond. Maar Jan van Arkel bleek een goed strateeg en ook een goed diplomaat te zijn. Hij wist de opstandige edelen weer in het gareel te krijgen en de ruzies met de burenen te beslechten. Maar ja, zo iets kost veel geld. Als gevolg daarvan kon hij zijn dure hofhouding niet meer bekostigen. Hij liet zijn broer Robert in 1343 achter als zijn plaatsvervanger in Utrecht en vertrok naar Grenoble. Daar had hij genoeg aan één bediende, één secretaris en één maitresse.

Het bisschopshof in Utrecht. (Tekening van G. Roghman van circa 1650).

De graaf van Holland, Willem IV zag toen zijn kans schoon en besloot Utrecht in 1345 te belegeren. Jan werd spoorlags door zijn broer naar Utrecht teruggeroepen, maar kwam niet verder dan een vernederende vrede met graaf Willem te sluiten: de Utrechters moesten zelfs graaf Willem om vergiffenis vragen. Maar de kansen keerden zich: Toen Willem enige maanden later met zijn troepen naar Stavoren trok om de Friezen een lesje te leren, kwam hij bij de slag van Warns zelf om het leven. Het vredesverdrag werd prompt door Jan in Utrecht in de prullenbak gegooid.

Jan had zich inmiddels verzekerd van de steun van de steden Utrecht, Kampen, Deventer en Zwolle en had de weg omhoog weer gevonden. Maar de torenhoge schulden bleven en hij vertrok ten tweede male naar Grenoble. Een jaar later bleek dat toch ook niet de oplossing van zijn problemen te zijn en in 1352 kwam hij terug en begon zijn bezittingen te verpanden.

*Vergiffenis vragende
Utrechters. (Nationaal
archief Den Haag)*

Voor onze regio is het van belang te weten dat de Utrechtse bisschoppen behalve landsheer ook de eigenaar (goedsheer) waren van vele gewaarde erven in onze streken. In iedere marke had hij een 'hof'. Dat was een centrale hoeve waar de boeren van de omringende hoeven, voor zover die het bezit waren van de bisschop, hun pachten (vaak in natura) moesten inleveren. Men neemt aan dat in de loop van de dertiende

de eeuw de marken in Twente zijn ontstaan. Maar de bestuurlijke inrichting van de marke en het markerecht zijn natuurlijk niet van de ene op de andere dag tot stand gekomen.

Ik neem aan dat in de beginperiode de landsheer, dus de bisschop, het meeste te vertellen had in de marken en ook als markerichter fungeerde.

Dat wil zeggen dat hij, of zijn vertegenwoordiger, de markevergaderingen voorzat, de markekeuren opstelde, boetes inde, etcetera.

Als hij nu zo'n hof verpandde, dan verpandde hij tevens de functie van wat later genoemd wordt het markerichterschap. Het markerichterschap werd zo verbonden aan het bezit van één bepaalde hoeve. De boer op dat hof had een speciale functie en werd boerrichter genoemd.

In de Luttermarke was dat het hof Varwijck (nu bekend als het Dorpsshoes Erve Boerrigter). In de Eschmarke was dat de Lippinkhof en in de Losserse marke het Hof tho Lossere (later bekend onder de naam Het Boerichter), dat gelegen was langs de huidige Broekhoekweg.

Verpanden betekende dat Jan geld kreeg van de pandhouder, maar wel de mogelijkheid behield om in betere tijden het pand weer in te lossen. In alle drie de bovengenoemde marken was de pandhouder de graaf van Solms, Hendrik I, heer van Ottenstein. Hij was een bekende van de Utrechtse bisschoppen: van 1333 tot 1336 was hij hun hoogste ambtenaar (drost) in Twente geweest.

De pandsom bedroeg zowel in Losser als in de Lutte 306 schilden. Vermoedelijk was die ook zo groot in de Eschmarke.

Hoeveel is dat in huidige Euro's? Het is altijd moeilijk om prijzen van zeven eeuwen terug te vergelijken met die van nu, maar in dit geval zullen we toch een poging wagen.

Wat was een schild? In de dertiende eeuw kwam er behoefte aan gouden munten om grote betalingen te kunnen doen en in 1263 liet de Franse koning gouden ('gulden') munten slaan

met daarop zijn wapenschild. In het Latijn heet een wapenschild een scutum, in het Frans een écu, en hier gewoon een schild. De naam van het muntje werd ook écu of schild (in het Portugees escudo) genoemd. Zo'n muntje was 20 mm in doorsnede, van 24 karaats goud en met een gewicht van 3,54 gram. Omdat er zulke munten bewaard zijn gebleven weten we dat nu nog precies. Als Hendrik van Solms driemaal 306 schilden moest betalen dan was dat dus een totaalgewicht van 3249 gram goud. Bij de huidige goudprijs (zo'n € 35.000 per kilo) komt dat op ongeveer € 115 000 uit. Voorwaar geen gering bedrag.

Het lukte Jan dan ook niet om dit bedrag aan Hendrik van Solms terug te betalen. Ook zijn opvolger (en volle neef) bisschop Jan van Virneburg lukte dit niet. Pas in 1391 werd het pand in de Luttermarke door bisschop Floris van Wevelinkhoven ingelost. De Luttermarke was de oudste marke in onze regio, werd door andere marken geraadpleegd inzake juridische problemen (er werd dan een 'ordell', gevraagd) en de bisschop wilde daarom zijn rechten dáár graag herstellen. Maar zowel in de Losserse marke als in de Eschmarke zijn de graven van Solms en hun verdere erfgenamen steeds in het bezit gebleven van de gewaarde erven waaraan het markerichterschap verbonden was.

Hoe ging het verder met Jan van Arkel?

In 1364 besloot de paus hem over te plaatsen naar het Prinsbisdom Luik. Zijn regeerperiode daar was geen groot succes. In 1378 overleed hij in Luik. Zijn dochter Kunegonde, geboren in 1345, en zijn zoon Johan van Arkel, heer van Rijnestein (1350-1413) besloten hun vader in de Utrechtse dom te begraven. Het retabel, de achterwand van het altaar in zijn grafkapel in de Utrechtse Dom, is bewaard gebleven, zij het zwaar beschadigd tijdens de Beeldenstorm. *(Zie foto hierboven, Utrechts archief).*

Frans Jacobs

DE CRASH VAN STARFIGHTER D-8050 IN DE DUIVELSHOF

Het is 5 september 1963 als Marietje, de dan 20-jarige dochter van het gezin Niemeijer, die 's morgens om kwart voor elf in de keuken van het ouderlijk huis aan de Veldmatenweg bij Losser aan het werk is, buiten een oorverdovend lawaai hoort. De keukendeur staat open omdat het mooi weer is.

Even later blijkt, dat een vliegtuig rakelings over het dak van hun huis is gescheurd om even verderop neer te storten. Daar raakte het eerst een paar bomen en onmiddellijk daarna ziet men het toestel uit elkaar vliegen, te midden van een hoge vuurkolom die tot ver boven de bomen reikt. Over de exacte plek verschillen na ruim 50 jaar de lezingen. De kap van de cockpit lag op het erf en verderop hing de parachute in een boom. Navraag in de omgeving leverde geen nadere informatie op. Er zijn destijds geen foto's van gemaakt. Nu zou dat wel anders geweest zijn.

Later blijkt dat de familie Niemeijer door het oog van de naald is gekropen. Als de crash een fractie van een seconde eerder had plaatsgevonden, dan had zonder twijfel niemand het overleefd. Marietje is door de gebeurtenis totaal gedesoriënteerd en probeert steeds onder de keukentafel weg te kruipen. Ze snapt zelf niet waarom ze dit doet; waarschijnlijk luchtdrukverschillen. Haar moeder zit versteend in haar stoel en kan zich lange tijd niet bewegen. Een broer was op het erf en daarmee ooggetuige.

Marietje wordt later door de krant geïnterviewd en meldt dan het volgende:

'Je had die koeien moeten horen. Het was gewoon om koud van te worden zoals die beesten na de explosie te keer gingen. Ik was al doodsbang maar van dat lawaai van die beesten werd ik nog angstiger. Toen ik die klap hoorde dacht ik, dat vliegtuig valt bovenop de boerderij. Huilend en schreeuwend rende ik naar buiten en pas toen zag ik wat er werkelijk gebeurd was. Eerst vond ik dat glazen dak van de cabine en dus veronderstelde ik, dat de piloot eruit gesprongen was, maar later hoorde ik van mijn broer Alfons dat hij hem dood bij de wrakstukken had aangetroffen'.

Tal van andere ooggetuigen moesten zien hoe de Starfighter en zijn vlieger fataal verongelukten.

„Starfighter” van Twente in weiland te Losser neergestort

„Daar vloog ie over ons dak heen”, wijst Alfons Niemeijer naar de ouderlijke boerderij aan de Losserse Veldmatenweg. Naast Alfons zijn 20-jarige zuster Marietje, die na de explosie dacht dat de Starfighter op de boerderij zou vallen.

Landbouwer Kuipers zat in zijn achterhuis toen hij een donderend geraas hoorde en het huis uitrende. Buiten gekomen zag hij dat een straaljager rakelings over zijn huis gevlogen was en dat de canopy (plexiglazen koepel) van de romp vloog. Door de rookontwikkeling kon hij het pand van de Niemeijers niet meer zien. Alles was daar zwart en hij vermoedde dan ook het ergste.

Hulpdiensten zijn snel ter plaatse. Binnen de kortste keren wemelt het van de auto's en wordt het terrein afgezet. Het toestel is totaal verbrijzeld en heeft zich over een lengte van ca. 300 meter in de grond geboord. Alleen het staartstuk is nog herkenbaar. De piloot wordt vlakbij, nog in zijn schietstoel, dood gevonden. Zijn parachute kon zich door de geringe hoogte en de hoek van de lancering niet meer tijdig ontvouwen. De grootste brokstukken van het toestel werden later per helikopter naar de verharde weg vervoerd.

In dit verstilde dal-landschap van de Snoeyinksbeek herinnert niets meer aan het drama dat zich hier een halve eeuw geleden heeft afgespeeld. Rechts de woning van de Niemeijers.

De luchtmacht voorlichtingsdienst geeft aanvankelijk weinig informatie. Zo is ook nu nog nergens een foto te vinden van de crash-site. Toch is het met de tegenwoordige middelen goed mogelijk om tot een reconstructie van het ongeval te komen. Tijdens het proces dat wordt omschreven als 'de landing in de laatste fase' komt het toestel, na een navigatie-verkenningvlucht boven Duitsland aanvliegen over het toenmalige café Beunders aan de Oldenzaalsestraat. Om enkele seconden later neer te storten.

De officiële website van 306 squadron meldt hierover later het volgende: *Het eerste Nederlandse dodelijke slachtoffer van de 104 was Willy Evers. Het gebeurde op 15 sept. 1963. Wil kreeg op 1500 ft. op downwind een 'open nozzle'. Dit hield in dat de variabele uitlaatopening van de motor naar de maximale open stand ging. Deze stand werd normaal slechts bereikt met full afterburner. Zonder afterburner moest de uitlaatopening, de nozzle, een soort diafragma, geknepen zijn om voldoende stuwkracht te generen. Een open nozzle zonder afterburner betekende geen stuwkracht.*

Omdat Wil in de veronderstelling was, dat er te allen tijde uitgestapt kon worden, (dachten wij toen nog allemaal) rapporteerde hij het mankement aan de verkeerstoren en deelde mee dat hij het vliegtuig ging verlaten. Te laat. Wil werd later, nog gezeten in de schietstoel, teruggevonden. Wij hadden nu weliswaar een vliegtuig met de mogelijkheid om zelfs tijdens de take-off roll het toestel per schietstoel te verlaten, maar niemand had er bij stilgestaan dat er dan geen dalende beweging van het vliegtuig plaats vond. Toen Willy het toestel verliet was de neerwaartse snelheid van de kist al groter dan de opwaartse snelheid van de schietstoel. Per saldo ging Wil dus met schietstoel en al naar beneden en de grond in. Wat het geval extra schrijnend maakte was het feit dat er al een 'emergency closure system', voor de nozzle beschikbaar was maar Defensie dat te duur vond. Kort na dit ongeval werd het systeem alsnog in de 104's ingebouwd. Om even de sfeer in de squadrons te schetsen: Willy zou in Arnhem worden begraven. Een dag voor de begrafenis vroeg een van de collega's of er al een vrijvervoertje voor Willy was uitgeschreven. Grappen dus om maar weer snel naar de orde van de dag over te kunnen gaan.

De piloot sergeant 1 W.G.C. Evers heeft dus nog kans gezien om de aard van de storing radiografisch aan de Vliegbasis Twente door te geven. De zgn. zwarte doos was in 1963 kennelijk nog niet uitgevonden of niet in dit toestel aanwezig. De Lockheed F104G was destijds dan ook nog niet volledig uitontwikkeld. Evenals bij de huidige JSF waren de kosten tijdens de ontwikkeling al sterk opgelopen (van aanvankelijk 6 miljoen naar 8 miljoen gulden). Dus er gebeurt tegenwoordig feitelijk niets nieuws. Het nog niet inbouwen van het 'emergency closure system' moet mogelijk ook in dit licht worden gezien.

Om meer over piloot W.G.C. Evers aan de weet te komen, bleek niet eenvoudig omdat zijn voornaam niet eensluidend werd gebruikt. Zo kwam ik via Willem en Willy uiteindelijk bij toeval op Wily wat ook de naam op zijn graf bleek te zijn.

Hij kreeg in 1956 zijn pilotentraining in Nederland en in Canada en volgde daar de Pilots Wapon School in Mac Donald. Vanaf 1957 was hij ingedeeld bij het 306 Photo Recce squadron. Wily is op het tijdstip van overlijden nog maar 27 jaar oud, maar had al wel ruim 1.000 vliegreuren en meer dan 1.000 landingen op zijn naam staan. Het overgrote aantal hiervan heeft hij doorgebracht in de RF84F. Op het tijdstip van overlijden heeft hij de rang van sergeant 1 en is hij pas getrouwd.

*Sergeant W.G.C. Evers
bij zijn 1.000ste landing.*

Wily als 25 jarige.

Hieronder volgen de gegevens van de als eerste verongelukte Starfighter D-8050 waarvan maar enkele foto's werden aangetroffen omdat het toestel slechts 59 vliegreuren heeft gemaakt.

- 17-10-62 in opbouw bij Fokker
- 06-04-63 eerste vlucht Fokker
- 22-05-63 afgeleverd aan KLu Twente; nevelgrijs
- 22-05-63 naar 306 squadron
- 05-09-63 ongeval; na technische problemen

Bovenstaande foto met dank aan de officiële 306 squadron site. Het toestel werd in Duitsland niet zonder reden 'Witwen-macher' genoemd.

Het hierna volgende materiaal trof ik aan in diverse artikelen op de site van 306 squadron. Meerdere oud collega's en commandanten hebben aan de site een bijdrage geleverd. Een selectie:

Groot was de schrik op de basis Twenthe toen daar enkele maanden na de ingebruikname op 5 september 1963 de eerste crash met een Nederlandse Starfighter plaatsvond. De vlieger, Willy Evers, kwam daarbij om het leven. Het was een gebeurtenis die enorm veel indruk maakte op de leden van het 306 squadron want Evers was bij iedereen enorm populair.

Huib Groeneveld: Vlak voor de landing op de thuisbasis Twenthe verloor de 'D-8050' waarin Evers die dag vloog opeens alle stuwkracht door een mankement in het uitlaatsysteem van de motor. Willy werd vervolgens geconfronteerd met een tot dan toe onbekend fenomeen, namelijk de enorme snelheid waarmee een Starfighter na een motorstoring richting aarde viel. Die zogeheten 'sink rate' was ongeveer driemaal zo hoog als bij iedere andere straaljager. Het toestel viel na een motorstoring letterlijk als een baksteen uit de lucht. Voor de piloot betekende een en ander dat de tijd om te springen maar zeer beperkt was. De drie seconden die Willy Evers nodig had gehad om via de boordradio aan de verkeersleiding te melden dat hij het toestel ging verlaten, waren hem op die lage hoogte fataal geworden. Net voordat zijn parachute zich wilde openen sloeg Evers te pletter op de stoppelige veengronden ten oosten van Losser. Kort nadat de Commissie van Onderzoek met zijn eindrapport was gekomen, kregen alle Starfighter-vliegers een boekwerkje waarin ze werden gewaarschuwd voor de enorme 'sink rate' van de Starfighter. 'Als je op een gemiddelde hoogte vliegt en motorpech krijgt lig je binnen 15 seconden op de grond', aldus één van de waarschuwingen in het boekje.

Naar aanleiding van de waarneming van Willy Evers zijn de vlieg instructies direct daarop aangepast.

Uit de Laarbruch tijd (voormalig Brits vliegveld en RAF steunpunt, nu Airport Weeze; red.) is het volgende verhaal, dat ik nog niet eerder ergens tegenkwam. Op 3 Oktober 1957 vlogen twee (of meer) 306 squadron RF-84's in formatie toen de 22 jarige vlieger W.G. Evers zijn lead majoor vlieger J. G. Elkerbout meldde, dat zijn stuurknuppel geblokkeerd was. Hij kreeg hierop de opdracht de noodprocedure uit te voeren, die eruit bestond de kist nog 10 minuten 'electrisch' te vliegen.

Vliegbasis Twenthe met een fraaie opstelling van hier gestationeerde Starfighters.

Na tien minuten bleek nog steeds de stuurknuppel geblokkeerd, de landingskleppen hadden geen oliedruk meer, en andere problemen maakten een noodlanding onmogelijk. De formatieleider gaf opdracht het krat te verlaten wat de Sgt deed op 4000 meter hoogte nabij Xanten aan de Rijn boven onbewoond gebied. De Thunderflash verdween vrolijk in de wolken. Op RAF Laarbruch waar men alles meegekregen had werd de onfortuinlijke RF-84 op het radar gevolgd en toen bleek dat de kist vrolijk doorvloog, werd een Canberra vanaf dezelfde basis gescrambled om de RF-84 te onderscheppen. Dat lukte wonderwel want de RF-84 vloog linker en rechter bochten boven het Duits-Nederlandse grondgebied. De Canberra bemanning moest toezien dat de RF-84 niet op bewoond gebied zou vallen en eventueel, zoals met de V-1 in WWII, deze met een vleugeltip uit balans en koers brengen. Na anderhalf uur vliegen raakte de Canberra de RF-84 kwijt vanwege de weersomstandigheden. De onbemande RF-84 zonder fuel maakte een keurige noodlanding zuid van Venray in het gehucht De Spurkt. De schade was zo minimaal dat de kist prima gerepareerd kon worden.

Willy Evers was een 104 vlieger van de eerste omscholing. Sinds enkele maanden woonde hij in de Achterhoek onder de rook van Oldenzaal (ook toen verdween Twente dus al in de Achterhoek; red.). Op die fatale vijfde september van 1963 donderden vanaf negen uur al iedere dertig seconden de F-104's met hun nabranders vol aan over de baan om luttele seconden

De RF-84 na de fabuleuze 'noodlanding' in de buurt van Venray.

later als vuurpijlen door de lucht te schieten. Onmiddellijk na het loskomen verdwenen de wielen in de wielkasten en de neus van de kist ging omlaag om snelheid op te bouwen. Met 850 kilometer per uur begon hij aan zijn missie en schoot laag naar het doel. De kippen en het vee in de weilanden schrokken van de jankende, hoge fluittoon van de J-79 en stoven in het rond. Willy noemde de F-104 altijd zijn 'gillende keukenmeid', want volgens hem gilde ze van plezier tijdens iedere vlucht.

Verslag van een laagvlieg oefening:

'Eenmaal in het Duitse laagvlieggebied zakte ik naar 250 voet. Dat was de normale hoogte in het laagvlieggebied. Maar het ging deze keer lager en lager: 150 voet, 100 voet, 50 voet. Dat was de hoogte waarop je anders alleen vloog boven de schietranges op de Wadden. Nog lager. De stand van de hoogtemeter was nu onbelangrijk. Ik keek toch alleen maar naar buiten. Even dacht ik: als ik de wielen uitdoe, dan kan ik verder rijden. Ik vloog nu op nog geen vijf meter hoogte. De grond flitste onder me door met meer dan 200 meter per seconde. Twee voetbalvelden per seconde. De gedachte alleen al gaf me een enorme adrenalinestoot. Oppassen nu: een boerderij. Laag eroverheen. Koeien renden in het rond. Zag ik daar nou een woedende boer die zijn vuist in de lucht stak? Oei, daar, een hoogspanningskabel die hoog boven me uit torende. Wat nu? Er onder door of toch maar iets hoger vliegen? Er overheen natuurlijk. Tenslotte was ik niet op weg naar mijn Laatste Afspraak. Weer omlaag. Uitkijken voor die bomerij. Omhoog. Alleen recht naar voren zag je alles scherp. Aan de zijkanen was alles wazig groen. Het maken van een bocht was nu levensgevaarlijk: het vleugeluiteinde kwam daarbij namelijk wel erg dicht bij de grond. Iets hoger dan maar

weer. Na twintig minuten extreem laag te hebben gevlogen kroop mijn Starfighter weer langzaam omhoog. Nog steeds vloog ik extreem laag, maar ik hoefde niet meer voor iedere boom en boerderij op te trekken, al scheurde ik er wel akelig laag overheen. Hooguit op een meter of vijf. Voor mij als jonge vlieger was het een uiterst geslaagde oefening en in die tijd vond ik het jammer dat ik niet iedere dag zo kon vliegen. Tegenwoordig denk ik daar iets anders over.'

Voorgaand artikel heb ik bewust overgenomen omdat een enkele krant veronderstelt, dat Wily te lang in het toestel is gebleven om bebouwing te ontwijken. Dit kan gezien de enorme snelheid en het feit dat het toestel al was gekanteld onmogelijk het geval zijn geweest. Naar later bleek ontbrak hem domweg de tijd om te handelen en kwam men er na deze eerste crash pas achter hoe snel het toestel kon vallen. Het feit dat hij de Basis toch nog heeft kunnen inlichten mag dan ook een wonder heten.

Wily is begraven op de begraafplaats Moscowa in Arnhem.

Bronnen:

Interview met Marietje Bossink-Niemeijer.

De officiële site van 306 squadron.

Krantenberichten.

Diverse bronnen op internet.

Met dank aan Peter Heerink voor diens adviezen en uitzoekwerk.

EERSTE ONGELUK MET NIEUW TYPE Starfighter, boerderij op een haar na missend, bij Losser neergestort

Vanmorgen tegen kwart voor elf is een Lockheed F 104 G Starfighter van de vliegbasis Twente bij Losser verongelukt. De piloot van het toestel heeft het vliegtuig nog met de schietstoel verlaten, maar kwam niettemin om het leven. De luchtmachtvoorlichtingsdienst heeft medegedeeld, dat de bestuurder van het toestel was sergeant eerste klasse W. G. C. Evers uit Arnhem. De heer Evers was 27 jaar en gehuwd. Hij had geen kinderen.

Stoffelijk overschot piloot gevonden

Nader wordt gemeld, dat de straaljager met motorstoring eerst over café Beunis aan de weg van Losser naar Oldenzaal vloog en even later over de boerderij van de familie Niemeijer, deze op een haar na missend. Vervolgens sloeg de machine onder oorverdovend gekraak in de bosrand achter de boerderij. De hoogte waarop het toestel vloog was kennelijk te gering voor de piloot om zijn valscherms te doen ontplooiën en heelhuids op de grond te komen. Zijn stoffelijk overschot werd later in de nabijheid van het vliegtuigwrak gevonden.

Ruim een half jaar geleden nam de Koninklijke Luchtmacht de eerste Starfighter straaljagers, supersone toestellen, in gebruik. De vliegtuigen werden gestationeerd op de basis Twente. Dit ongeeluk is het eerste met een vliegtuig van dit nieuwe type bij de Kon. Luchtmacht. Een paar maanden geleden deed zich bij het invliegen van een Starfighter een ongeeluk voor toen de invlieger genoodzaakt was zijn toestel een buiklanding te laten maken op Schiphol.

De keuze van de Starfighter voor luchtmachten van bij de Navo aangesloten landen heeft zoals bekend destijds veel stof doen opwaaien. Sommigen meenden dat de „Mirage”, produkt van de Franse vliegtuigenfabriek G. A. M. Dassault, beter geschikt zou zijn voor de rollen die aan een supersoon luchtverdedigings-, bombardements- en fotoverkenningsvliegtuig werden toegedacht.

Zo werd de crash in de Leeuwarder Courant van 5 september 1963 gemeld.

Andries Kuperus

EEN LOSSERSE FAMILIETWIST

Jan Willem Racers laatste rechtszaak

Inleiding

Eén van de vele voordelen die Nederland heeft overgehouden van de Bataafse en Franse tijd was, dat destijds de grondslagen zijn gelegd voor de kadastrale vastlegging van panden en grondgebieden. Dit verhaal gaat over een rechtszaak waarvan betwist werd wie de eigenaar was van een stuk grasland. De affaire speelde in 1816, nota bene tussen moeder en zoon. Wanneer het kadaster had bestaan was een dergelijke zaak ondenkbaar geweest. Daar de moeder gesteund werd door een groep van zes personen, familieleden en pachters, was er sprake van een familiedrama. De vrede-rechter L.J.A. Nieuwenhuis stelde dat die groep, door hem consorten genoemd, zich 'veel te verantwoorden hebben die als oorblazers¹ den onzaligen twist tussen moeder en zoon aanvuurden'.² Allereerst wordt uiteengezet hoe die familie, Beernink genoemd, zich gevormd heeft van rond 1750 tot het moment van het proces.

Moeder Engele Boerrigter * 06-06-1743; † 05-06-1830 en zoon Bernardus Beernink * 22-10-1777; † 07-05-1862

Jan Beernink, de vader van Bernardus, stierf op 14 maart 1795 toen Franse soldaten in Losser gelegerd waren. Het Franse leger onder leiding van generaal Pichegru belegerde op weg naar Hannover het kasteel Bentheim. Voor dat Jan Beernink overleed had hij tezamen met zijn vrouw Engele een testament opgesteld, waarin zij hun zoon Herman als hoofderfgenaam aanstelden.³ De eigenaar van de boerderij was destijds nog de Graaf van Bentheim. Dat Herman pachter zou worden van de boerderij was dan ook gebaseerd op de gedachte, dat de graaf goedkeuring zou verlenen. Herman stierf echter op 12 december 1808. Dat was voor de weduwe Engele Boerrigter aanleiding om het testament te wijzigen.⁴

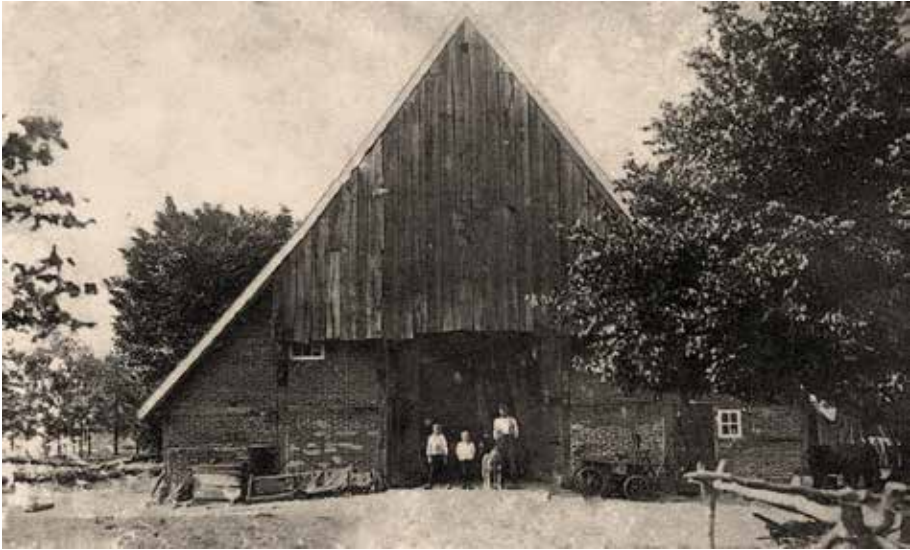
---

¹ Het woord 'oorblazer' lijkt tegenwoordig wat ongebruikelijk maar destijds niet. Het is zelfs al afgebeeld in het befaamde spreekwoordenschilderij van Pieter Bruegel de Oude (1527-1569). Dr. Jan Grauls (Gevaert Mortsel 1963 no 51) stelt: De oorblazer, d.i. de kwaadspreker, de opruier; iemand die een ander iets in het oor blaast ten nadele van een derde.

² HCO, Vredegericht Oldenzaal Toegang Inv. Nr. 15 Nr 176.

³ HCO, (Testament 21-11-1794).

⁴ HCO, (Testament d.d. 15 zomermaand 1810).

Het voormalige erve Beernink aan de Ruhenbergerbeek.

Nu werd zoon Bernardus de hoofderfgenaam. Hij was getrouwd met Aleida Kolker en woonde als pachter op het nabij gelegen erve Kolker. Op 11 december 1811 kocht hij de boerderij Beernink van graaf Alexis van Bentheim, vertegenwoordigd door Berent Lucas onder Gildehuis, bouwman op Ravenshorst. Notaris was Albert Willem van Wulften Palthe.⁵ De prijs was 8820 Francs (4200 Gld). Als verplichtingen rustten op de boerderij nog de tienden en wel 2 spint rogge en een brood aan de koster van de Hervormde Kerk. Bernardus was dus de eigenaar terwijl zijn moeder zijn pachteres werd.

Engele Boerrigter ging in 1812 nogmaals naar de notaris Albert Willem van Wulften Palthe⁶ om met name voor haar jongste zoon Gerrit de toekomst veilig te stellen. Haar andere kinderen waren al 'onder de pannen'. Dochter Janna woonde in het dorp en was getrouwd met de smid Hendrik Keilvers. Dochter Geertruids man was Hermen Nijlant en zij woonden op Erve Nijlant. Zoon Jan had Erve Scholte Honiglo en zijn vrouw heette Fenne Agterhuis alias Nijhuis. De andere echtparen waren Beerent Beernink gehuwd met Aleida Kolker en Engele Beernink met Jan Smudde, alias Krabbe (Krabbenplaatse de Lutte). Aan zoon Gerrit Beernink, de jongste dus, die bij haar inwoonde, vermaakte zij de revenuen van katerstede Lansink (Lucas Lansink Lonneker). Begin 1814 veranderde de situatie fundamenteel.

---

⁵ HCO (Akte 1811 no 217).

⁶ HCO (1812 no 34)

Het gewaarde erve De Kolker was een prachtige boerderij met bovenkamer.

Bernardus, die De Kolker had gepacht, kwam met zijn moeder overeen dat hijzelf het werk op de boerderij overnam. Hij kwam met zijn gezin op Erve Beernink wonen en moeder Engele bemoeide zich voortaan alleen met haar nog resterende bezittingen. Die waren overigens niet mis. Ze bestonden uit: den Schaapsvoort ongeveer een vierde uurs van het huis; een stuk op den Losser Esch genaamd het Jan Wierinks Stukke, een goed kwartier afgelegen; een huis en grond bewoond wordende door Jan Poorthuis, ongeveer een half uur gaans; de halvescheid van een huis en grond, bewoond wordende door Albert Boers, ook een half uur afgelegen. Een kotten genaamd den Wacht Kotten, gedeeltelijk gelegen in de Marke Lonneker en gedeeltelijk in de Marke Losser, bijna een uur van het Erve Beernink; een huis en grond bewoond door Gerrit Mettinkhof ongeveer een kwartier uurs, en de zoogenaamde Jochems of Roberinks nu Beerninks vrije Bekmate.

Dat laatste perceel was in 1743 gekocht van Roberink, een eigengeerfde boer. Dat laatste vermelde perceel grasland lag naast een ander perceel, dat al jaren door de Beerninks bebouwd werd. De vraag was nu: behoorde het oorspronkelijk tot het grondgebied van de Graaf van Bentheim, of was het een logische uitbreiding van de Bekmate? In het jaar 1815 was het geen probleem. Engele beheerde haar overige eigen bezittingen en Bernardus bebouwde het latere betwiste perceel, zonder dat zijn moeder er bezwaar tegen maakte. Bernardus had dat jaar ook de verpondingcontributie be-

taald. Maar deze samenwerking tussen moeder en zoon werd begin 1816 anders.

De aanleiding

Bernardus had samen met zijn knechten de Bekmate bemest, had de mols-hopen verwijderd en had het geheel met lijnzaad bezaaid. In de maand mei 1816 hadden zes andere personen, dat gebied van ongeveer 12 spint omgeploegd en er vervolgens haver op gezaaid. De personen waren Keilvers en Krabbe, zwagers van Bernardus, zijn broer Jan, twee pachters van Bernardus' moeder, te weten Jan Poorthuis en Gerard Mettinkhof en de zwager van zijn broer Jan, Jan Warger. Deze zes personen stelden, dat ze gehandeld hadden in opdracht van de weduwe Engele Boerrigter. Bernardus ging daarop naar de vrederechter Lambertus Johannes Antonius Nieuwenhuis en eiste Fl. 200 schadevergoeding en de verzekering, dat het betwiste land erkend zou worden als het zijne. Keilvers en zijn consorten, de verweerders, stelden daarentegen dat het grondgebied van de weduwe was. Er werd besloten tot een proces. Bernardus nam als eiser de advocaat Jan Willem Racer in de hand terwijl zijn moeder, de weduwe, via de openbaar notaris Frederik Carel Willem Stork, haar toevlucht nam bij Hendrik Bloemen, advocaat te Ootmarsum.

Het proces

De getuigen

Het proces begon op 11 juli met drie getuigenverklaringen en wel Gerrit op de Bekke landbouwer, 28 jaar; Gerrit Wenzink daghuurder, 70 jaar wonende vooraan in het Munsterland onder het kerspel Epe en Jan Bekkers alias Jan op de Bekke, 65 jaar ook wonende in Epe. Op 18 juli verschijnen er zes getuigen en wel Jan Elderink, gewezen rentmeester op het Klooster Glane 69 jaar († 27-10-1827 Marke Losser in No Huis 19 akte 83 z.v. Gerardus, Angelina Roterink, ongehuwd) ; Jannes Breukers 40 jaren (wonende in 1832: sectie K

Jan Willem Racer, advocaat te Oldenzaal.

perceel 19 Zandbergen genaamd Keskotten, hij was wonner van Verbeek; † 14-04-1842 Borne z.v. Lukas Braker, Johanna Lashof ∞ Janna Wolters); Herm Tieke 35 jaar; Gerrit Hendrik Garverink alias Jan Herm Gervink († 0-11-1838 Marke Losser akte 76 z.v. Harm, Hendrika Oorthuis ∞ Catharina Beunders), 50 jaar landbouwer (Kadaster sectie K perceel 221 Kott'n van 'n Stien), Gerrit Jan ten Bos Zandhuizen, 28 jaar, vrijgezel woonde in Sectie K perceel 34 Zaandhoes (∞ Anna Stienhuis † 12-02-1858 z.v. Jan, Anna Elferink) en Jan Boers, 58 jaar. Op 20 juli is er één getuige Engbert Welhuis, 60 jaar († 03-08-1816). Op 29 juli tenslotte komen er vier getuigen en wel Albert Kuipers of Hanterink, 28 jaar; Dina Snoeijink, Berend Luirink JZ alias Leurink, 40 jaar, timmerman (∞ Susanna Keilvers; † 4-9-1837); Hermanus Luierink JZ, 30 jaar.

De getuigenverklaringen⁷

11 Juli

Het verhoor wordt gehouden op de plek des onheils, de Bekmate. Gerrit op de Bekke bevestigde dat het betwiste gebied Beerninks Mate heette en dat de gebeurtenissen in 1815 en 1816 conform het gestelde vermeld in de alinea aanleiding waren. Gerrit Wenzing verklaarde dat hij zelf had meegewerkt aan de werkzaamheden in 1815 en 1816 en dat hij al veertig jaar op de hoogte was van de twee percelen, te weten de Jochems Mate en de Beerninks Mate. Hij toonde vervolgens de scheiding tussen de percelen. Jan op de Bekke gaf ook getuigenis op 18 juli omdat het verhoor op de Bekmate beëindigd moest worden vanwege heftige regen. Zijn getuigenis was praktisch gelijk aan die van Gerrit Wenzing. Het aantonen van die scheiding was een soort kadastractiviteit.

18 Juli

Verhoor wederom op de Bekmate. Jan Elderink beaamde dat er een onderscheid was tussen Roberinks- en Bekmate. Hij had als rentmeester van het klooster Glane⁸ tienden uitgenomen op de boerderij Beernink, maar niet specifiek op de Bekmate. Er werden van bouwland tienden uitgenomen, maar zelden van iets wat vrijland was. Jannes Breukers, Herm Tieke, en de zelfstandige landbouwer Gerrit Hendrik Garverink kregen een verhoor conform Jan op de Bekke. Gerrit Jan Bos beaamde dat hij in opdracht van de weduwe uit Roberinksmate in 1815 gras had gemaaid. Jan Boers erkende dat hij het gras had gekocht in 1815 uit de Roberinksmate.

---

⁷ HCO, Vredegericht Oldenzaal Toegang Inv. Nr. 15 Nr 8.

⁸ Klooster de Glane

De locatie van deze 19e eeuwse familietwist is te vinden in 'Een fietstocht door de Marke', behorende bij het boek 'Recht en onrecht in de Marke Losser' van Frans Jacobs (pag.18/19). No.43 is Erve Beernink en no. 45 is De Kolker. (red.)

20 Juli

Verhoor in De Lutte, thuis bij Engbert Welhuis. Hem werd gevraagd wat hij wist over het beëindigen van de pachtovereenkomst van de weduwe t.o.v. de zoon. Hij antwoordde dat Meester Bonke een informeel document had gemaakt, dat echter niet notarieel was geregistreerd. Hij kon niet tekenen vanwege het beven zijner handen. Nog geen veertien dagen later overleed hij.

29 Juli

Verhoren op de boerderij Beernink. Albert Kuipers of Hanterink en Dina Snoeijink waren werkzaam op de boerderij Beernink. De vragen waren gericht op de wijze waarop de beëindiging van het pachtcontract van de weduwe en de inwoning zijn beloop had gekregen. Ook de 'overdracht' vooral geldelijk gezien van Albert en Dina kwam aan de orde. De beantwoording gaf aan dat de overdracht in de periode 1814 en 1815 zonder problemen was verlopen. Twee zeer uitgebreide verhoren hadden plaats met de broers Berend Luierink en Hermanus Luierink, beiden timmerlui. Allereerst werd hun gevraagd hoe de verhouding was tussen de weduwe en haar zoon. Zij stelden dat die gezamenlijk aten en dronken. Verder werden hun bezigheden als timmerlui bij de Beerninks onder de loep genomen, speciaal betreffende het omhakken van bomen, zowel in de tijd dat de Graaf nog eigenaar was als daarna toen Bernardus dat was. Interessant was dat een aantal

bomen was gekapt en verwerkt ten behoeve van de nieuw te bouwen Hervormde Kerk in Losser. De oude kerk was immers aan de katholieken teruggegeven.

Zowel de eiser als de verweerders wilden ieder nog twee getuigen horen. Jan Willem Racer kwam met Albert Zuthof tapper en Jan Boerrigter schoenmaker op de proppen en namens advocaat Bloemen werden Sander Schouwink op Kwekkeboom en Hendrik Wierink genoemd. Of die verhoren hebben plaatsgehad is tot nu toe niet bekend. Met deze tenminste 14 getuigenverklaringen en een vijftal documenten (A : E) togen de vrederechter en de advocaten aan het werk. Een aantal rechtszittingen is daarna gevolgd. Bijna twee maanden later op 28 september 1816 kwam de vrederechter met een uitspraak.

De uitspraak

Uit de documenten was niets te vinden wat aangaf wie de eigenaar was van de Bekmate. Advocaat Bloemen stelde dat de zaak nu duidelijk was. Volgens het Burgerlijk Wetboek moest de eiser dus Bernardus zijn eigendom kunnen bewijzen, hij kon dat niet en daarmee was de kous af en dat was het. Jan Willem Racer stelde allereerst dat het aantal van 6 verweerders geen gewicht in de zaak legde, het ging enkel om zoon Bernardus versus zijn moeder de weduwe. Hij betoogde verder dat ook van de zijde van de verweerders bewezen moest worden dat de Bekmate aan de weduwe toebehoorde vooral omdat van de kant van de verweerders gesteld werd dat het 'bewezen' kon worden door vooral de bejaarde getuigen. Dat de weduwe de eigenaresse zou zijn was tijdens de verhoren echter niet gebleken. In feite bleef er een kernvraag over (citaat de vrederechter): Waarom heeft de wed. Beernink zich in 1815 niet beklagd en Bernardus dezen daden van possessie ongestoord laten uitoefenen? De Quantiteit hooi was toch wel waardig zich tegen de bezitneming haars zoons aan te kanten. Want ofschoon wel hare zaakverdediger de mate of weide in kwestie een onbeduidend hoekjen gronds noemt, zoo is echter bij de schouw gebleken dat derzelven- 19 schepel lands groot en dus eene nogal beduidende weide of mate is. Maar eerst in de maand Mei van dit jaar 1816, en dus langer dan een jaar nadat de Eischer zich als bezitter had gedragen, spolieerden den gedaagden het door hem gemesten en gezaaiden land. De Eischer oogste ongestoord in de Zomer van 1815 het hooi tot aan de opgegeven limitatie; terwijl de moeder uit het Westelijk deel of de Roberink mate het gras liet maaijen en inzamelen. De vrederechter kwam dan ook met een uitspraak volledig ten gunste van Bernardus Beernink. De 6 verweerders moesten een boete betalen van Fl. 125 en mochten Bernardus nooit meer storen met zijn

werkzaamheden op de Bekmate. De weduwe is later vertrokken naar het Dorp Losser; ze woonde in het Huis Nr. 3 waar ze evenals haar jongste zoon is overleden. Bernardus Beernink heeft naderhand niet alleen goed geboerd maar hij is ook nog een succesvolle wethouder geworden. Jan Willem Racer stelde dat deze zaak: eenen dier gevallen is waarvan men tot eer der menschheid maar zeldzame voorbeelden bij de Regtbank aantreft. Maar in ieder geval, hij had de zaak gewonnen maar helaas het was ook zijn laatste. Nog geen week na de uitspraak, overleed hij op 2 oktober 1816. Dat deze zaak een zeldzaam voorbeeld was is wellicht ietwat overdreven maar het geheel is toch te bezien als een treffend tijdsbeeld in de periode 1760-1820.

Een treffend tijdsbeeld

Wellicht is het voldoende om het tijdsbeeld te illustreren door een paar van de betrokken personen wat nader te belichten. Deze personen hebben op verschillende gebieden raakvlakken met de Twentse samenleving en wel op agrarisch, industrieel, sociaal, politiek, godsdienstig, educatief en militair gebied.

*Bernardus Beernink maar ook zijn moeder konden het zich permitteren om een uitvoerige rechtszaak aan te spannen over een relatief onbeduidend stuk grasland. Ze verdienden in de periode 1760-1820 door hoge graanprijzen veel geld. Jan Luiten van Zanden verwoordde het aldus: Omdat de nominale pachtprijzen in de 18de eeuw nauwelijks veranderden (in het zandgebied) en omdat de nominale lonen vermoedelijk zelfs daalden, maar de graanprijzen zeer sterk stegen konden de grotere boeren, die voor de markt produceerden, forse winsten maken.⁹

*De vrederechter Nieuwenhuis stamde uit één van de rijkste Twentse families. Zij hadden hun fortuin verzameld door steenbakkerijen en handel. Het grondbezit van deze categorie burgers was gestegen van 5.9% in 1600 tot ruim 20% in 1832.¹⁰

* De Graaf van Bentheim was degene die aan Bernardus zijn boerderij verkocht. Van de adel was hij met de heren van Twickel en van Almelo een van de meest dominante figuren in Twente. Hij was lange tijd de Markerichter

---

⁹ Jan Luiten van Zanden, 'De opkomst van een eigenerfde boerenklasse in Overijssel 1750-1830' in: Over de geschiedenis van het platteland in Overijssel (1500-1800) (Meppel, 2001) 15-34.

¹⁰ Cor Trompetter, 'Burgers en boeren- Geld en Grond. De betekenis van burgerlijk kapitaal voor veranderende eigendomsverhoudingen in Twente 1760-1832 in: Over de geschiedenis van het platteland in Overijssel (1500-1800) (Meppel, 2001) 72

van de Marke Losser. Het eigendom van de adel slonk in Twente van 73% in 1600 tot 13 % in 1832 terwijl het van de boeren steeg van 3% naar 62%.¹¹

* Jan Willem Racer was naast jurist de leidende patriot in Twente. Bij de inval van de Oranjegezinden in 1799 in Oldenzaal werd hij als burgemeester gevangengenomen en met de dood bedreigd. Tijdens het regime van stadhouder Willem V keerde hij zich tegen de onterechte voorrechten van de adel als de drostendiensten, de jacht en hun oververtegenwoordiging in de Ridderschap van Overijssel.

* De getuigen Elderink¹² en de broers Luijterink markeerden twee ontwikkelingen op godsdienstig gebied. Elderink was rentmeester van het klooster Glane gelegen net over de grens.¹³ Het was in 1633 gesticht als een missiepost voor de katholieken in Twente en later uitgebouwd tot een klooster waar de kloosterzusters uit Almelo in 1667 hun toevlucht konden nemen. Na annexatie in 1811 door de Fransen van Westfalen werd het klooster opgeheven. Deze beperking van het katholicisme was gebaseerd op het concordaat in 1801 tussen de paus en Napoleon. Het omgekeerde gebeurde in Losser. Daar werd door Lodewijk Napoleon de bestaande kerk teruggegeven aan de katholieken. De hervormden gingen daarop een eigen kerk bouwen. De gebroeders Luijterink maakten daarvan gebruik door allerlei timmerwerkzaamheden te verrichten.

* Jacob Hendrik Floh (1758-1830) doopsgezind, patriot was dominee te Enschede. Een andere bezigheid die hem intens bezighield was de verbetering van het volksonderwijs in Twente. Hiervoor vond hij ongetwijfeld bij Engbert Welhuis, ook patriot, veel gehoor.

* Ook nog een bijzonderheid betreffende de dienstplicht. De eerste getuige Gerrit Op de Bekke was tijdens de militaire keuring in 1811 afgekeurd omdat hij doofstom zou zijn. Gerrit Jan ten Bos had bij de keuring het geluk dat hij werd uitgeloot.

Hennie Kok

---

¹¹ Ibidem.

¹² Pastoor Geerdink schreef over het behoud van de Acta Rovenii het volgende: Deze en de originele acta R: wierden ze gezonden door den rentmeester des kloosters aan de R.K. pastorij te Losser.

¹³ Adriaan Roelofs, 'St.Catharina-Klooster Almelo en Klosster Maria Vlucht Op de Glaan', (Losser 1983), 50-51

REPATRIANTEN NEDERLANDS-INDIË / INDONESIAË IN LOSSER

Aan de Kosterstraat, waar nu het wooncomplex voor ouderen staat rond het voormalige klooster Mariabijstand, stond vroeger café Ziegler. Een horecagelegenheid, vermoedelijk gebouwd in het eerste decennium van de vorige eeuw.

Het café werd later overgenomen door F. Hut. Hij verbouwde het pand, zodat het drie verdiepingen kreeg en op de voor- en zijkant van de gevel kwam het opschrift 'Hotel Hut'.

Na de Tweede Wereldoorlog kwam de repatriëring uit Nederlands- Indië / Indonesië op gang. Naar schatting zijn er toen vier- tot vijfhonderdduizend mensen vertrokken. Het waren meest inwoners, die na de onafhankelijkheidsverklaring voor hun leven vreesden omdat ze Europeaan waren, gemengd bloed hadden, verbonden waren aan het Koninklijk Nederlandsch Indisch Leger of voor Nederlandse bedrijven werkten. Daarvan hebben zo'n driehonderdduizend mensen zich definitief in Nederland gevestigd.

Hotel Hut bood in die jaren onderdak aan deze repatrianten.

Een mevrouw, geboren in 1947 in Semarang op Java, vertelde, hoe ze in 1952 met het troepenschip 'Johan van Oldenbarnevelt' naar Nederland is gekomen, samen met haar ouders en broertjes en zusjes.

Zij herinnerde zich de eerste sneeuw in februari en hoe ze in hun dunne jurkjes, met slippers aan de voetjes naar buiten zijn gegaan. 'Maar mevrouw Hut trok ons naar binnen, want het was natuurlijk veel te koud'.

Er waren meerdere gezinnen gehuisvest. Zij hadden twee kamers met een wastafel. Er was één douche, maar die mocht maar één keer per week gebruikt worden. De andere dagen was de deur gesloten.

Veel huizen hadden in die tijd nog geen sanitaire voorzieningen. Een toilet zonder waterspoeling, soms nog buitenshuis, kwam veel voor. En zaterdags ging men in bad. Voor de meeste Lossernaren was dat een teil in de keuken, of in het schuurtje, afhankelijk van de tijd van het jaar en in hoeverre een (hout)kacheltje voor een aangename temperatuur kon zorgen. Het dorp kreeg in 1957 een badhuis aan de Smitsbreeweg en daar moest voor betaald worden. De mensen uit de Tropen hadden duidelijk een ander beeld van lichaamshygiëne.

In Hotel Hut was aan de straatkant een café en dat was voor de kinderen verboden terrein. Het was een opvoeding van 'niet zeuren, aanpassen en beleefd zijn'.

De eerste tijd mochten de repatrianten niet zelf koken. Het eten kwam van het hotel: Nederlandse kost en op zaterdag altijd snert met een worstje. Dat beviel niet, want later mochten de mensen zelf koken in een schuur achter het pand, waar gasstellen werden geplaatst.

Dit gezin kreeg een huis op het Rot en deze mevrouw had in Losser een fijne jeugd. Zij vertrok met haar man naar west-Nederland, maar Losser bleef altijd een plek in haar hart houden. En na zijn pensionering zijn ze dan ook teruggekeerd.

Hoe lang Hotel Hut onderdak heeft geboden aan de repatrianten is mij niet bekend. Misschien zijn er onder de lezers nog mensen die meer gegevens hebben.

Ook in De Lutte werden repatrianten opgevangen. Op 6 juli 1960 bracht Koningin Juliana een bezoek aan Twente. Het gezelschap ging toen ook naar hotel 't Zwaantje. Daar verzorgde de Dr. P.C. Borststichting uit Hengelo de opvang van bejaarde gerepatrieerden. Hare Majesteit werd rondgeleid door de heer F.G. Stork, voorzitter van de stichting. Ook de Losserse burgemeester J.P.A.M. van de Sandt was daarbij aanwezig.

Hotel Hut herbergde later gastarbeiders uit Italië en Spanje. Johan Olde Heuvel zette het hotel voort onder de naam 'Hotel Centraal'. Het pand maakte begin jaren negentig plaats voor de woningen op de Kostersgaarden.

Rechts op deze foto staat Hotel Centraal. Linksvoor de zogenoemde 'bioscoopwoningen'. Daar stond vanaf 1916 tot in de Dertiger jaren een bioscoop, die werd verbouwd tot woonhuizen. Daarnaast de schuur van groenteboer Knippers en in de verte de Kado Shop van de familie Hassing (nu Blokker).

Thea Evers

PAULTJE'S HERINNERINGEN (6)

DE DOOD

Als jong knaapje werd ik vroeg geconfronteerd met de dood. De bij ons inwonende opa en mijn moeder stierven al voor mijn elfde levensjaar en dat maakte natuurlijk grote indruk op de kleine Paultje. De gitzwarte lijkkoets met daarop de kist, getrokken door twee eveneens zwart beklede paarden

en met de eveneens in het zwart uitgedoste groentehandelaar Harry Knippers op de bok bood een indrukwekkende maar lugubere aanblik voor een kleine jongen.

Harry Knippers had een groentezaak op de hoek van de Kortestraat en Kosterstraat, tegenover het huidige Kostersgaarden. Zijn paarden, die normaliter de groentewagen trokken bij de dagelijkse bezorggronde door het dorp, werden ook ingezet bij een begrafenis.

Vrijwel dagelijks fietste ik als voetballertje van KVV Losser via het pad tussen de woning van huisarts De Bruyn en café Lippinkhoff (later De Labdiëk) naar het voetbalveld De Möllenberg aan de Hogeweg. Tegenover het voetbalveld was het weiland waar de paarden van Knippers graasden en elke morgen werden die op de fiets door Knippers opgehaald. Hij liet zich dan door de twee dieren vanaf de Hogeweg naar zijn zaak aan de Kosterstraat trekken. Als er een begrafenis op het programma stond had Knippers zich vooraf al in het zwart gekleed. Compleet met hoge hoed en voortgetrokken door zijn in volle draf galopperende paarden leverde dat met zijn wapperende slipjas een koddig gezicht op.

Mijn moeder stierf in het ziekenhuis van Enschede en werd door Knippers per koets en paarden naar ons huis aan de Driekhoekstraat gebracht, waar zij in één van de voorkamers enkele dagen lag opgebaard. Op een middag na het overlijden ging de bel en toen mijn vader de voordeur opende stond voor mij onvoorbereid de gitzwarte koets met de kist, na een lange tocht vanuit Enschede, achterwaarts voor de voordeur. Die aanblik op de 'griezelige' koets en de kist zorgde natuurlijk voor een flinke aanslag op mijn tot dan zorgeloze blik op de wereld. Dat deed ook de uitvaart, lopend achter de

koets vanaf de Driehoekstraat naar de Maria Geboortekerk. Met Harry Knippers op de bok, uitvaartleider Lok voorop en bij het passeren van het schoolplein van de Aloyssiusschool gadeslagen door talrijke klasgenootjes. Opnieuw begeleidde de luid beierende Maria Geboortekerk een nieuwe fase in mijn weg naar volwassenheid.

Lok, die aan de Hogeweg woonde, was de verpersoonlijking van 'De dood van Pierlala'. Lang en mager en schrikaanjagend voor de jeugd. Als er iemand was overleden zag je hem, ook in het zwart gekleed en met hoge hoed, op een voor hem veel te kleine fiets en diep voorover gebogen door het dorp fietsen. Het enige wat nog ontbrak was de zeis. Als wij kinderen hem zagen naderen wisten wij niet hoe snel wij weg moesten komen, ver weg van deze 'griezel'.

Hij was geen graag geziene gast. In plaats van de huidige rouwkaarten kwam na een sterfgeval waarbij je als familie werd uitgenodigd Lok als 'aanzegger' bij de genodigden thuis. Ik zie hem nog zo staan bij ons in de keuken, toen iemand in de buurt het aardse voor het eeuwige had ingeruild. Deze lange magere man, in het zwart met hoge hoed, de handen devoot gekruist. Hij maakte, zoals hij daar stond, echt reclame voor de zaak, maar wij kinderen probeerden ons zo klein mogelijk te maken in de hoek van de keuken. Lok begon te prevelen, dat die en die was overleden en dat wij werden uitgenodigd dan en dan aanwezig te zijn bij de begrafenis. Zijn prevelementje werd besloten met een gezamenlijk gebed, waarna hij tot onze grote opluchting weer op zijn te kleine fietsje stapte. Op weg naar een volgende 'aanzegging'.

Paul Bulters

HET NIJWEERTSHOES EN DE FAMILIE VELTHUIS

In het vorige nummer van Oet Dorp en Marke schreven wij over het Nijweertshoes, dat het in 1903 werd afgebroken. Jos en Astrid Velthuis-Hanterink wezen ons er op dat dit jaartal niet juist kan zijn omdat zij zeker weten dat Joop Velthuis, de vader van Jos, op 7 mei 1924 in het Nijweertshoes is geboren. Waarschijnlijk is het huis omstreeks 1930 afgebroken.

Vader Jozef (Joop) was het jongste kind van Stephanus Velthuis (1871) en Maria Blokhuis (1878), die op 14 oktober 1903 met elkaar trouwden. Opa had in 1902 de in het Nijweertshoes (aan de Markt, tegenwoordig Martinusplein) gevestigde bakkerij van Gelink overgenomen. Hij huurde het pand van Lemmink, die in Losser meer bezittingen (smederij, winkel, slijterij en een hotel) had.

Opa was een hardwerkende man, die brood bakte en bezorgde. Eerst werd er bezorgd met paard en wagen, maar dit werd later te duur. Daarom werd er begin twintiger jaren een hond met kar aangeschaft. Oma was een hardwerkende lieve vrouw. Zij stond in de winkel, deed het huishouden en was een lieve moeder voor de tien kinderen, die zij kreeg. Van die tien kinderen zijn er twee jong gestorven. *De foto van opa en oma Velthuis, die u hierbij ziet is gemaakt bij gelegenheid van hun 40 jarig huwelijksfeest in 1943.*

De wens van opa om het pand aan de Markt te kopen ging helaas niet in vervulling, want in 1927 moesten ze er, bijna van het ene op het andere moment, uit omdat Lemmink het pand aan een ander had verkocht.

Het gezin verhuisde naar een klein huisje aan de Kerkstraat, waar nu snackbar De Tuffel is gevestigd. De bakkerij was toen aan de Brinkstraat. In 1928 verhuisde het gezin met de bakkerij naar de Gronausestraat in de Esch, naast het bekende café Essenhuis (bij de halte van de stoomtram). Daar hebben ze tot 1938 gewoond.

Naar men zegt vonden de dames Velthuis dat ze van 'n Nesch naar de kerk te ver moesten lopen en daarom verhuisde men in 1938 terug naar het dorp. Daar werd het pand van het vroegere hotel Gelink (nu parkeerplaats van de Jumbo) betrokken. Opa Velthuis overleed daar in 1950. De bakkerij was voortgezet door de in 1904 geboren oudste zoon Gerhard. Oma Velthuis overleed in 1959.

Georg van Slageren